

BIOMORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF RARE PROMISING MEDICINAL PLANTS

Yuldashova L. M. Biology student at Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyoz, e-mail address: lobarxonmuminzhanova@gmail.com, phone number: +998 90 734 27 89.

Abstract: In this article, biomorphological characteristics of rare promising medicinal plants and the study of their distribution are reported. Nowadays, the demand for medicinal plants is increasing day by day. That is why studying medicinal plants, finding out which diseases are useful for their properties and effectiveness, and preparing medicines from them are important topics.

Keyword: promising plants, medicinal properties, plant care, biomorphology, ecology, distribution.

Respublikamız óziniń sulıw tábiyatı, ósimlikler hám haywanatlar dúnyası menen bay. Házirgi waqıtta floramızda ósimliklerdiń mıńnan aslam túrleri bolıp, onıń belgili bir bólegi dárilik ósimlikler bolıp esaplanadı. Qaraqalpaqstanda 360 túr dárilik ósimlik ósip, hámme ósimliklerdiń 37% ten kóbi dárilik ósimlikler bolıp esaplanadı.[1]. Haqıyqatında da júdá kóp ósimlikler hár túrli emlik qásiyetke yaǵnıy dárilik qásiyetke iye. Ósimlikler sonday bir quramalı dúziliske iye bolıp esaplanadı. Sonday siyrek ushrasatuǵın hám emlik qásiyetke iye ósimlikler haqqında tolıq maǵlıwmat keltirilgen

Qara tamır – *Cynoglossum viridiflorum*

Kóp jıllıq shóp deneli ósimlik. Boyı 1-1,5m biyikliktegi bolǵan bul ósimlik Burachnikler-Boraginaceae tuqımlasına kiredi. Mayda gúllep, iyun ayında miywe beredi. Gúl kesesi túbine shekem beske tilkimlengen, miywelegende juldızsha sıyaqlı bolıp qaladı. Gúl tajı trubkası menen gúl kesesinen kelte. Atalıqları atalıq shańlıqları menen gúl tajınıń trubkasında jaylasqan. Gúl tajı ishine jalpaq analıq shıqqan. Ózashaları górek, jalańash, arqasınan qısılǵan. Japıraqları iri, uzınlıǵı 15-35sm, eni 5-17sm, japıraq plastinkası elips tárizli tamırdaǵı Japıraqlardıń Japıraq sabaqshası uzın 35sm deyin jetedi. Paqaldaǵı Japıraqlardıń Japıraq sabaqshası kelte.

Gül aqları sur shelek tárizli. Gül kesesiniń uzınlıǵı 3mm. Gül tajı sarǵısh-jasıl reńde. Ğozası 6-7mm uzınlıqta, tikenekli [2].

Qızılsha – Хвойник средний – Qizil tomir, qizilcha – Ephedra L

Qızılsha (*Ephedra equisetina*) qırıq buwınlar tuqımlasına (*Ephedraceae*), efedra (*Ephedra*) gruppasına kiretuǵın mángi jasıl puta ósimlik esaplanadı. Boyı 1-1,5 metrge jetedi. Japıraqları paqalda kerı yamasa sheńber bolıp jaylasqan, eki úyli ósimlik. Ol Orta Aziyanıń tawlıq ayaqlarında ósedi. Onıń homashyosi 0,6-3% alkaloidlarınıń jıyındısına iye. Olardıń 90% ni efedrin quraydı. Efedrin gidroxlorid tabletka túrinde (0,025 g) dem jetiwpewshiligi hám giperteniya keselliklerinde qollanıladı [3].

Japıraqsız bıyurgun - Ejevnik bespritsvetnichkoviy-Anabasis ebracteolata

Qaraqalpaqstanda júdá siyrek ushırasatuǵın ósimlik túri. Kóp jıllıq shóp danlı ósimlik boyı 10-15 sm biyikliktegi ósimlikler Soralar- *Chenopodiaceae* tukimlasına kiredi. Iyun ayında Gúllep avgusta miywe beredi. Gúlleri birewden Gül janı joq. Atalıǵı besew, analıq diskasına birigip ketken. Analıq tuyınshesi eki úsh analıǵı menen. Miywesi jemisi tárizli. Tuqımları vertikal. Zarodısh spiral tárizli. Paqalı kóp sandaǵı tik ósiwshi, tu'kler menen qaplangan bolıp, jasıl reńge keledi. Japıraqları qarama-qarsı, az rawajlangan etli. Tamırı uzınına kelgen, qara ren'de. Japıraǵı qabırshaq tárizli perde menen jiyeklengen. bir-biri menen qosılıp ósken. Dárilik qásiyeti Biyurginnın' quramında organikalıq kislotalar: 1,37%, 7-9% shavel, protein hám azaotsız ekslotalar: Jer ústi bo'liminde 0,15-3,3% alkaloidlar bar (S.Dawletmuratov, K.Oteniyazov, P.Xalmuratov, 1992). Ósimlikten tayarlangan qaynatpanı hám shireni hár qıylı teri keselliklerine, sidik ju'rgiziwshi dári retinde qolanadı (ĞMA ósimlikleri resursları, 1985) Tarqalıwı ústirt endemi. Tek Ústrttin' shıǵıs jaǵalarında janbawırlarında ushırasadı [4,5].

Ферула Каспийский – Геурек – Ferula caspica

Qaraqalpaqstanda júdá siyrek ushırasatuǵın ósimlik túri. Kóp jıllıq shóp deneli ósimlik. Boyı 30sm dey, Sayaman gúlleri *Apiaceae* tuqımlasına kiredi. Gúlleri eki jınıslı. Kóp jıllıq jaǵdayda samanı eki túrli boladı. Oraydaǵı - eki jınıslı

gúlleri menen hám shetkisi - erkek yamasa aralas gúlleri boladı. Gúl kesesinde mayda tilkimleri baladı. Miywesi tegis qısılgan [4].

Клоповник почтиксердцевидный-Lepidium subcordatum

Qaraqalpaqstanda júdá siyrek ushirasatuǵın ósimlik túri. Kóp jıllıq shóp deneli ósimlik. Boyı 20-40 sm biyikliktegi ósimlik atanaq gúlliler - Brassicaceae tuqımlasına kiredi. May ayında Gúllep iyul ayında miywe beredi. Gúl kesesi azmaz qıysayǵan. Gúl japıraqları aq yamasa aqshıl sarı reńde, pútin tırnaq tárizli. Atalıǵı 2-4-6 struchochek ashılmaydı, sobıǵınıń uyası bir tuqımlı, Japıraqları qalıń talshıqları bolǵanı ushın sur reńde. Sobıǵı máyek tárizli, túbine qaray júrek tárizli, túbine qaray júrek tárizli, uzınlıǵı 2,5-3 mm. Japıraqları sopaq, tómendegileri paqaldıń túbine jıynalǵan, lantset tárizli, sabaqshalı, joqarǵı hám ortańǵıları mayda bolıp otırıńqı bolıp keledi. Analıq awızı baǵanada analıq túyinshesiniń eki ese qısqa keledi. Ximiyalıq quramı ósimliktiń jer ústi bóliminde flavonoidlar, efir mayları bar. Indiya meditsinasında sırtqı revmatizmdi titirkendiriw ushın qollanadı hámde bakteriyaǵa qarsı tásir etiw qásiyetine iye [6].

Ажайып кокше бас-Синеголовник удивительный-Eryngium mirandum

Qaraqalpaqstanda joq bolıp baratırǵan ósimlik túri. Kóp jıllıq shóp deneli ósimlik. Boyı 40-60 sm biyikliktegi bul ósimlik Sayaman Gúlliler-Apiaceae tuqımlasına kiredi. Paqalları birewden, aqshıl reńde, tik ósedi, túbinde az sanda japıraqları qaladı. Tamır aldı Japıraqları uzın japıraq sabaqshasında, teris lantsetnik tárizli, paqaldaǵı japıraqları paqalda orap turıwshı. Japıraqları ótkir tikenekli. Japıraq ana qınına shetleri súyir hám tikenek sıyaqlı tisli keledi. Gúlleri eki jınıslı, ótirikshi jetkiliklilerge jıynalǵan. Gúl japıraqları tar, sazılǵan. Gúl janı japıraqları lantset tárizli qırılı boladı. May ayında Gúllep, iyuń ayında miywe beredi.(6-súwret)

Дорема песчанная - Sasıq tamır - Dorema sabulosum

Kóp jıllıq biyikligi 1 metrge jetetuǵın sayaman gúlliler-Apiaceae tuqımlasına kiriwshı shóp deneli ósimlik. Tamır juwan góshli tamırǵa uqsaydı. Paqalıda juwan, ol rawajlangannan keyin gúl shashaqları payda boladı hám gúlley baslaydı. Aprel ayında Gúllep, iyun ayında miywe beredi. Gúlleri eki jınıslı, sayamanı apiwayı 8-12

Gúlleri menen. Gúl Japıraqları tárepke, tóbesine qaray qısılgan. Miywesi tegis, sabaq tárizli úlkengalari menen. Japıraqları keń úsh miyweshli plastinkalı, úsh ret, tórt ret ush tárizli tilkimlengen. Miyweleri spiral tárizli búgilgen. Болотолистник щитоистный - *Nymphoides peltata*

Kóp jıllıq júzip júriwshi ósimlik. Boyı 1,5 metrge jetiwshi Menyanthaceae tuqımlasına kiriwshi ósimlik. Bolotolistnik turıp qalğan, aǵısı joq suwlarda, qurıp qalğan kóllerde ósedi. Iyul ayında gúllep sentyabrde miywe beredi. Gúlleri zontik tárizli bawlarda. Gúl tajı kelte trubkalı, tereń tilkimlengen, trubka ishinde baxroma sıyaqlı qosımshalar jaylasqan. Atalıqları gúl tajınıń ortasında baylanǵan. Japıraqları júzip júriwshi, ellips tárizli plastinkalı, uzınlıǵı 3-5sm, eni 3-5sm. Gúl tajınıń uzınlıǵı 15-22mm, aqshıl sarı. Qutıshası máyek tárizli, uzınlıǵı 18-20mm.

Биберштейния многонадрезная - Qan teper - *Biebersteinia multifida*

Kóp jıllıq shóp deneli ósimlik. Boyı 15-40sm biyikliktegi bul ósimlik, Bibershteynler-Biebersteiniaaceae tuqımlasına kiredi. Aprel ayında gúllep, iyun ayında miywe beredi. Gúlleri durıs. Atalıǵı 10 hámmesinde shańlıq bar, túbinde saqıyna payda etken. Atalıq jipsheleri jalańash. Klubnya tárizli tamırı bar. Japıraqları retpe-ret jaylasqan hám pár sıyaqlı tilkimlengen. Gúlleri sawsaq tárizli top gúlge toplanǵan. Gúl japıraǵı sarı reńli, uzınlıǵı 5-7,5mm. Miywesi 5ew gedir-budır miyweshelerge bólingen.

Summary: In conclusion, in order to save rare and disappearing medicinal plants in our country in recent years, cadastres should develop them and establish reserves. We should carry out scientific activities on the culturalization of these varieties and we believe that it is necessary to develop breeding measures. Protecting plants is our duty before all of us.

Juwmaqlap aytqanda sońǵı jılları mámleketimizde siyrek ushrasatuǵın hám joq bolıp baratırǵan dárilik ósimlikler saqlap qalıw ushın bulardıń kadastların islep shıǵıp qorıqxanalar shólkemlestirip bul túrlerdi mádeniylestiriw boyınsha ilimiy jumıslar júrgiziwimiz tiyis hám kóbeytiw ilajların islep shıǵıw zárúr dep esaplaymız. Ósimliklerdi qorgaw jumısı bul hámmeniń isi biz keleshek áwlad wazıypamız.

PAYDALANÍLGAN ÁDEBIYATLAR

1. Ahmatovich R. A. et al. In biocenosis the degree of appearing entomophagous types of vermins which suck tomatoey sowings //Austrian Journal of Technical and Natural Sciences. – 2018. – №. 9-10. – С. 3-5.
2. Сулаймонов Б. А. и др. Фитофаги и виды энтомофагов, встречающиеся в лесном биоценозе //Актуальные проблемы современной науки. – 2021. – №. 1. – С. 64-69.
3. Кимсанбаев Х. Х., Жумаев Р. А. К вопросу размножения *Trichograma evanescens* для биологической защиты растений //Международна научна школа "Парадигма". Лято-2015. – 2015. – С. 34-41.
4. Жумаев Р. А. Биолaborаторияда трихограммани in vitro усулида ўстириш технологияси. Трихограммани сунъий озикада ўстириш курси (1)(Hymenoptera: Trichogrammatidae). – 2016.
5. Sulaymonov B. A. et al. Effectiveness of Application of Parasitic Entomophages against Plant Bits in Vegetable Agrobiotensensis //Solid State Technology. – 2020. – Т. 63. – №. 4. – С. 355-363.
6. Kimsanbaev X. X., Jumaev R. A., Abduvosiqova L. A. Determination Of Effective Parasite-Entomofag Species In The Management Of The Number Of Family Representatives In Pieridae //The American Journal of Agriculture and Biomedical Engineering. – 2021. – Т. 3. – №. 06. – С. 135-143.
7. Jumaev R. Invitro rearing of parasitoids //E3S Web of Conferences. – EDP Sciences, 2023. – Т. 371.
8. Кимсанбаев Х. Х. и др. Биоценозда ўсимлик зараркунандалари паразит энтомофаглари ривожланиши. «//O'zbekiston» НМИУ, –Тошкент. – 2016.
9. Сулаймонов Б. А. и др. Ўрмон биоценозида фитофаг турлари ва улар миқдори бошқариш //O'zbekiston» НМИУ, –Тошкент. – 2018.
10. Jumaev R., Rakhimova A. Analysis of scientific research on reproduction of species of Trichograms in Biolaboratory //The American Journal of Agriculture and Biomedical Engineering. – 2020. – Т. 2. – №. 08. – С. 148-152.
11. Axmatovich J. R. In vitro rearing of trichogramma (Hymenoptera: Trichogrammatidae) //European science review. – 2016. – №. 9-10. – С. 11-13.

12. Jumaev R. A. et al. The technology of rearing Braconidae in vitro in biolaboratory //European Science Review. – 2017. – №. 3-4. – С. 3-5.

13. Жумаев Р. А. Массовое размножение трихограммы на яйцах хлопковой совки в условиях биологической лаборатории и ее применение в агробиоценозах //Халқаро илмий-амалий конференция “Ўзбекистон мева-сабзавот маҳсулотларининг устунлиги” мақолалар тўплами. Тошкент. – 2016. – С. 193-196.

14. Жумаев Р. А. Значение представителей семейства BRACONIDAE в регулировании численности совок в агробиоценозах //ЎзМУ Хабарлари. – 2017. – Т. 3. – №. 1.

15. Жумаев Р. А. РАЗМНОЖЕНИЯ ИН ВИТРО BACON HABETOR SAY И BRACON GREENI ASHMEAD //Актуальные проблемы современной науки. – 2017. – №. 3. – С. 215-218.

16. Axmatovich J. R. In Vitro Rearing of Parasitoids (Hymenoptera: Trichogrammatidae and Braconidae) //Texas Journal of Agriculture and Biological Sciences. – 2022. – Т. 4. – С. 33-37.

17. Suleymanov B. A., Jumaev R. A., Abduvosiqova L. A. Lepidoptera Found In Cabbage Agrobiocenosis The Dominant Types Of Representatives Of The Category Are Bioecology //The American Journal of Agriculture and Biomedical Engineering. – 2021. – Т. 3. – №. 06. – С. 125-134.

18. Raimova M. M., Mamatova S. A., Yedgarova U. G. The clinical polymorphism of extrapyramidal disorders after acute cerebrovascular accident //Asian Journal of Multidimensional Research. – 2021. – Т. 10. – №. 8. – С. 257-263.

19. Nabieva N. V., Mamatova M. M. Reforms in The Republic of Uzbekistan on protected areas //Archive of Conferences. – 2021. – Т. 28. – №. 1. – С. 4-5.

20. Mamatova M. N. STUDY OF THE BIOLOGICAL PROPERTIES OF RABIES BY THE METHOD OF DIAGNOSIS OF THE " GOLD STANDARD " //GOLDEN BRAIN. – 2024. – Т. 2. – №. 4. – С. 129-144.